

-Teknik Not-
OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARINDA DOĞA DOSTU
ve ÇOCUK KATILIMI TEMELLİ DIŞ MEKAN TASARIM
YAKLAŞIMLARI BİR PROJE ÖNERİSİ

İlkden TALAY

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.

Fürüzan ASLAN

Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.

Nur BELKAYALI

Kastamonu Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kastamonu.

Özet

Okul öncesi dönem, çocuklarının kişiliklerinin şekillendiği önemli bir dönemdir. Öğrenme süreçlerinde dış mekânın eğitim ortamı olarak kullanılması, çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini destekleyici önemli bir araçtır. Bu alanlar çocuk gelişimini destekleyecek şekilde disiplinler arası bir çalışmayla, çocukların, velilerin, okul yönetiminin beklentileri de göz önünde bulundurularak şekillendirilmelidir. Çocuk katılımı bu sürecin önemli bir boyutudur. Kendi haklarını savunabilen, başkalarının hakkına saygı duyan, işbirliği yapabilme bilinci gelişmiş, paylaşımcı, kendi yeteneklerinin farkında olan, kendini özgürce ifade edebilen birer bireyler yetiştirmek için çocukların aktif katılımı önemlidir.

Bu teknik not kapsamında, doğa dostu ve çocuk katılım temelli bir anlayışla geliştirilen ve okul öncesi eğitimde kalitenin artırılmasına yönelik öneri projeye ilişkin değerlendirme, görüş ve bilginin konuyla ilgili uzmanlarla paylaşımını hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Eğitim, Dış Mekan Tasarımı, Çocuk Katılımı, Doğa Dostu

-Technic Note-
NATURE FRIENDLY and CHILD PARTICIPATION BASED
OUTDOOR DESIGN APPROACHES IN PRESCHOOL
INSTITUTIONS: A PROJECT PROPOSAL

Abstract

Preschool period is an important period that personalities of children are formed. Using exteriors as the education environment during the learning process is an important tool supporting the physical, social, emotional and cognitive developments of children. These areas must be shaped so as to support the development of children through multidisciplinary efforts,

by also taking expectations of children, parents and school administration. Participation of children is an important aspect of these efforts. Active participation of children is important for raising participative individuals with well-developed consciousness for co-operation and who are able to protect their own rights, who respect others' rights, and who are aware of their own capabilities.

Within the scope of this technical note, it is aimed to assess and to share opinions and information with the experts for the proposed project which is developed with a nature-friendly understanding based on children's participation with an objective of increasing the quality of preschool education.

Key Words: Preschool Education, Outdoor Design, Child Participation, Nature Friendly

1. Giriş

Günümüzde, özellikle büyük kentlerdeki çocuklar, doğadan izole edilerek büyüme-ktedirler. Kentlerdeki çarpık ve plansız yapılaşma sonucu oldukça sınırlı olan güvenli açık alan (park, oyun alanı, kent ormanı, meydan..vb) olmaması sebebiyle pek çok çocuk fiili olarak zamanının pek çoğunu iç mekanda geçirmekte, toplumla ve doğa ile çok sınırlı bir şekilde ilişki kurabilmektedirler (Basal, 2005a). Okul öncesi eğitime dâhil olma şansını elde eden kısıtlı sayıdaki çocuk ise pek çoğu okul öncesi eğitim kurumu dışında başka bir işlev için tasarlanmış sınırlı fiziksel koşullara sahip yapılarda eğitim almak zorunda kalmaktadırlar.

Okul öncesi dönemin çocuğun duygusal ve sosyal gelişimi ile kişiliğinin oluşu-munda en önemli zaman dilimi olduğu savunulmaktadır (Erkan, 1993; Oktay,1999). Temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazanıldığı bu kritik yıllarda, eğitim tesadüflere bırakılmamalıdır. Bu nedenle okulöncesi dönemindeki eğitimin bilimsel ve sistematik bir şekilde yürütülmesi için uygun programlar ve olanaklar yaratılmalıdır. (Akdağ ve Erdiler 2006; Argun 2004; Basal, 2005 b)Bu dönemde çocuklara araştırabilecekleri, meraklarını giderebilecekleri, neden sonuç ilişkisini görebilecekleri, çeşitli fikirler öne sürerek tahminlerde bulunabilecekleri fırsatlar verilmelidir (Aktas Arnas , 2007).

Fiziksel koşullar içinde ilk ihmal edilen ya da vazgeçilen dış mekan kullanımı olmaktadır. Ancak çocuğun fiziksel, psikomotor, sosyal-duygusal, bilisel gelişiminin hızlı olduğu ve kişiliğin temelleri atılmakta olduğu okul öncesi dönemde alacağı eği-tim onun ileriki yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Sağlıklı, mutlu, kendine gü-venli, yaratıcı, sosyal insanlar yetiştirebilmek için bu dönemi en iyi şekilde değerlen-dirmek ve fırsatlardan yararlanmak gerekmektedir. Çocuğun okul öncesi dönemdeki eğitimi tesadüflere bırakılmamalı, ciddi bir şekilde ele alınmalı ve bilimsel yollarla eğitimi sağlanmalıdır Çocuğun çevresi ile, açık alanda, doğa ile kuracağı ilişki bu eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Çocukların yaparak yaşayarak bizzat kendilerinin de katılımıyla gerçekleştirilen gözlemlerle etkili bir öğretimin gerçekleşmesinin daha kolay olabileceği düşünülürse dış mekanın tüm okul öncesi eğitim kurumları için gerekli olduğu sonucunu orta-

ya çıkarmaktadır (Ulçay, 1989). Oyun ve öğrenme etkinliklerinin çokça yer aldığı okul öncesi dönemde, hem gelişim görevlerinin yerine getirilmesi hem de sağlıklı/korunumlu büyüme açısından, fiziksel koşulların, diğer deyişle, çocukların içine girip çıktıkları çevre ve davranış alanlarının öğrenme yaşantılarına ve gelişimin amaçlarına uygun düzenlenmesi önemlidir (Karaküçük, 2007).

Bu teknik not, yukarıda söz edilen çerçeve kapsamında, doğa dostu ve çocuk katılımı temelli bir anlayışla geliştirilen öneri projeye ilişkin değerlendirme, görüş ve bilginin konuyla ilgili uzmanlarla paylaşımını hedeflemektedir. Avrupa Birliği tarafından desteklenmek üzere önerilmiş olan bu projenin Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Gündem Çocuk Derneği, Ankara İli Çankaya Belediyesi ve PLAYCE (Çocuklar ve Gençler İçin Uluslararası Yapılı Çevre Eğitimi Derneği) işbirliği ile gerçekleştirilmesi planlanmaktadır. Proje önerisi, okul öncesi eğitim mekânlarında, iç ve dış mekânın uyumu mimarlığın ve peyzaj mimarlığının olanaklarının okul öncesi eğitimin bir aracı olarak kullanılması ve dış mekan düzenlenmesinde çocukların aktif (tasarımcı ve uygulayıcı) olarak katılımının sağlanması amaçlamaktadır. Proje bu anlayışı hayata geçirmek, Avrupa Birliği ülkelerindeki başarılı örnek ve uygulamaları inceleyerek bir model yaratmayı hedeflemektedir.

Projenin Hedefi ve Genel Çerçeve

Temel hedef, Türkiye'nin de taraf olduğu, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel hedefi çocukların en iyi biçimde yaşamaları ve kendilerini tam olarak gerçekleştirebilmeleridir. Buna uygun olarak, projenin hedefi, çocukların okul öncesi eğitim gereksinimlerinin yerel yönetimlerin desteği ve katılımı ile belediyelerin sahip oldukları olanak ve araçları da kullanarak, çocukların gelişimsel özelliklerine ve bireysel ihtiyaçlarına uygun dış mekân tasarımı ve çocuk gelişimi temel ilkeleri ile doğa dostu, çocuk katılımı temelli bir anlayışla geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır.

Eğitim, bireyin sosyal çevresine uyumunu sağlamaktır. Bunun amaçla, eğitimin çocuğun kalıtımla getirdiklerinin bilişsel gelişimine uygun etkinliklerle desteklenmesinin sağlanması gerekmektedir. Diğer yandan Türkiye'nin de taraf olduğu BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin dört temel ilkesi (Yaşama ve Gelişme Hakkı, Katılım Hakkı, Ayrımcılığa Uğramama İlkesi ve Çocuğun yüksek yararı ilkesi) her zaman, her çocuğun yüksek yararını gözeterek, çocukların haklarına uygun fiziksel koşullarda, gelişimlerini destekleyici bir çerçevede ve çocukların da katılımıyla bir eğitimin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu çerçevede, okul öncesi eğitim mekânlarındaki kısıtlı fiziksel koşullar dış mekanın etkin kullanımı ile desteklendiğinde okul öncesi eğitimi için çocuk haklarının gereklerine uygun bir açılım sağlanabileceği düşünülmektedir. İç ve dış mekanın uyumu, peyzaj mimarlığının olanaklarının okul öncesi eğitimin bir aracı olarak kullanılması ve okul öncesi eğitimde dış mekan düzenlenmesinde çocukların aktif (tasarımcı ve uygulayıcı) olarak katılımının sağlanması projenin özünü oluşturmaktadır. Dünyada ve özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde pek çok örneği bulunan doğa dostu ve doğa ile iç içe okul öncesi eğitim anlayışının ülkemiz koşullarına uygun olarak değerlendirilerek uygula-

nabilir bir model olarak ortaya konması esastır. Proje, böylesi bir modelin uygulayıcı öznesi olarak yerel yönetimlere özel bir rol atfedilmiştir. Yerel yönetimlerin yetkilerinin gittikçe genişletildiği bir dönemde yerel yönetimlerin okul öncesi eğitim konusunda daha çok inisiyatif alması; bir yandan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul öncesi eğitim kurumlarının dış mekanlarının eğitimin bir aracı olabilecek şekilde düzenlenmesine destek verirken diğer yandan yönettikleri kentsel alandaki okul öncesi eğitim ihtiyacını karşılamak için yeni kurumlar açmaları okul öncesi eğitimin yaygınlaşması için anahtar önemdedir. Proje bu anlayışı hayata geçirmek için model önerileri geliştirmektedir.

Okul Öncesi Eğitime İlişkin Saptanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yukarıda özet olarak sunulan hedef ve çerçeve kapsamında saptanan sorunlar ve projenin önerdiği çözümler aşağıda açıklanmıştır:

a. Okul Öncesi Eğitimde Yaygınlık Sorunu: Okul Öncesi Eğitimin yaygınlaşmasına ilişkin birçok sorundan sözedilebilir. Proje, çocuğun yüksek yararı, katılımı, konuyla ilgili disiplinlerin işbirliği ile üniversite, belediye ve sivil toplum örgütü ve ortaklığında bir model ortaya koyup yaygınlık sorununa bir çözüm önermeyi hedeflemektedir.

b. Okul Öncesi Eğitime Erişim Sorunu: Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının yaygınlık sorunu, okul öncesi eğitime erişimin önünde en büyük engeldir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve özel kurumların çabası, mevcut anayasal ve yasal çerçeve bu yaygınlık sorununu çözmeye günümüz koşullarında yetersiz kalmaktadır. Ancak okul öncesi eğitim kurumlarının yaygınlaşmamış olması okul öncesi eğitime erişime engellerden sadece birisidir. Bunun yanında aşağıdaki sorunlardan sözedilebilir:

- **Fiziksel yetersizlikler:** Okul Öncesi Eğitim genellikle bu amaç için tasarlanmamış olan mekanlarda yetersiz fiziksel koşullarda yürütülmektedir. Mevcut Okul Öncesi Eğitim mekanları genellikle çocuğun bireysel ve gelişimsel ihtiyaçlarına ve okul öncesi eğitimin amacına cevap vermekte yetersiz kalmaktadır. Eğitim genellikle iç mekanda sınırlı tutulmakta ve dış mekanın olanakları kullanılmamaktadır. Proje, okul öncesi eğitim kurumlarında dış mekan olanaklarını doğa dostu ve çocuk katılımı temelinde kullanarak okul öncesi eğitim kurumlarında fiziksel yetersizlikleri aşmayı hedeflemektedir.
- **Okul öncesi eğitimin paralı olması:** Nitelikli kabul edilebilecek okul öncesi eğitim kurumları genellikle özel sektör tarafından işletilmektedir. Bu eğitim kurumlarına yüksek ücretler nedeniyle toplumun çok büyük bir kesiminin erişimi mümkün olmamaktadır. Bu projenin uygun nitelikte ve ekonomik olarak erişilebilir okul öncesi eğitim kurumları kurulması konusunda açılım sağlayacağı düşünülmektedir.
- **Okul öncesi eğitimin önemi konusunda farkındalık eksikliği:** Okul öncesi eğitimin çocuk , aile ve toplum açısından birçok yararı olmasına rağmen, eğitim kurumları toplumun geneli tarafından çocukların sadece bakım hiz-

metinin karşılandığı mekanlar olarak düşünülmektedir. Oysa hem bilimsel ve sosyolojik veriler hem de toplumsal yansımalar bu dönemin ne kadar önemli olduğu ortaya koymaktadır. Bu projenin sonuçlarının toplumla, çocuklarla, ailelerle ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarıyla paylaşılmasının farkındalığı arttıracakı düşünülmektedir.

c. Okul Öncesi Eğitimde Program, Mekan (İç-Dış) Bütünlüğü Sorunu: Okul öncesi dönemde çocuğun gelişimini bir bütün olarak algılamak oldukça önemlidir. Bu dönemde uygulanacak eğitim programları bu bütünlüğü sağlamak zorundadır. Eğitimin niteliği, fiziksel yapı, eğitim materyallerinin uygunluğu ve çocuğa yaklaşım tarzı gibi unsurlar bu anlamda önem taşımaktadır. Fiziksel yapının uygunluğunu programın uygulanabilirliğine doğrudan etki eden unsurlardan biridir. İç ve dış mekân bir bütün olarak algılanmalı ve eğitimin bir aracı olabilecek şekilde özellikleri açısından ayrı düzenlenmelidir. Bu düzenleme sonucunda eğitim programının uygulanmasını yönelik bir bütünlük sağlanmalıdır. Okul öncesi eğitim kurumlarında dış mekânların eğitim programının bir parçası olarak ve çocuğun yüksek yararı gözetilerek düzenlenmesi eğitimin kalitesini arttıran bir unsurdur. Bu sürecin yapılandırılmasında çocuğun katılımı, doğa dostu yaklaşım ve disiplinler arası işbirliği-uyum okulöncesi eğitimin güçlenmesine destek olacaktır.

Okul öncesi eğitiminde çocuk merkezli yaklaşımın ilkelerinde çocuğun yaşayarak bilgi ve deneyim kazanması vardır. Dokunur, görür, içinde yürür, izler, merak ederler. Bu anlamda da, eğitim kurumlarında dış mekânlarının düzenlenmesi doğa dostu ve çocuk odaklı olması önem kazanmaktadır.

d. Okul Öncesi Eğitimde Çocukların Katılımı Sorunu: Katılım, kamu yararının bir parçası olarak, bireylerin karar alma süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde etkili olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine etkin müdahalelerde bulunmasıdır. Çocuk haklarının temel ilkelerinden olan çocuk katılımı, çocukların, kendilerini ilgilendiren herhangi bir konuda görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve ilgili süreçlere katılma haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve geliştirilmesidir. Hem diğer çocuk haklarına eşlik eden bir ilke hem de kendi başına bir hak olan çocuk katılımı, çocukların eğitimleri üzerinde fikir ve söz sahibi olabilmelerinin vazgeçilmez yoludur.

UNICEF, çocuk katılımını ‘çocukların fikirlerini açıklayabildikleri ve onları etkileyen konularda söz sahibi olabildikleri işlere katılımı’ olarak tanımlar. Diğer bir deyişle: yetişkinler çocukların fikirlerini dinlemeli ve onlara söz hakkı vermelidir (Hart, 1992).

Bu anlayışı desteklemek üzere bu proje çocuk katılımını iki temel çerçevede ele almaktadır. Birincisi, proje sürecinde karar mekanizmalarında yetişkinler ile birlikte çocuklara da yer verilmesidir. Çocuk katılımının proje çerçevesindeki ikinci görünümü ise öngörülen katılımcı modeldir. Okul öncesi eğitim kurumlarında dış mekânın kullanımı şekillenirken çocukların temel belirleyici (tasarımcı) ve uygulayıcı olacak-

ları bir model öngörülmektedir. Oluşturulacak dış mekânların tasarımı ve uygulaması çocuklarla birlikte tasarlanacak ve uygulanacak olan dış mekanın bakımı ve sürdürülmesi de yine çocukların katılımı ile sağlanacaktır.

2. Sonuçlar (Varsayılan)

Önerilen proje sonunda aşağıda maddelenen sonuçlara ulaşılması varsayılmaktadır:

- Çankaya Belediyesi kapsamında yer alan 6 adet gündüz bakım evinin eğitim programının ve dış mekanlarının doğa dostu, çocuk katılımı temelli anlayışla geliştirilmesi,
- Çankaya Belediyesi'nin bundan sonra açacağı tüm okul öncesi eğitim kurumlarının proje bünyesinde oluşturulacak doğa dostu, çocuk katılımı temelli eğitim modeli ile işlenmesi,
- Ankara Üniversitesi'nde farklı meslek disiplinlerin katılımı ve işbirliği ile belediyede okul öncesi eğitim konusunda yeni çalışmalar başlaması, konuya olan ilginin ve duyarlılığın farklı alanlara yayılarak artmasının sağlanması,
- Yerel yönetimlerin açacakları gündüz bakım evlerinde uygulayabileceği Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında "Dış Mekan Tasarımı ve Çocuk Katılımı" temelli modeller oluşturmalarının sağlanması.

Teşekkür: Projenin hazırlanmasında yoğun katkı ve emeklerinden dolayı Sayın Esin Koman ve Mehmet Onur Yılmaz'a teşekkür ve saygılarımı sunarız.

3. Kaynaklar

1. Akdağ Z., Erdiller Z., Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocuklara Çevre Bilincini Kazandırmak İçin Gönüllü Kuruluşlar ile İşbirliği Yapmak, 7.Ulusal Gazi Üniversitesi Fen Matematik Kongresi, 2006.
2. Aktas Aras, Y., Fen ve Matematik Öğreniyorum. Morpa Kültür Yayınları, 96 s, İstanbul, . 2007.
3. Argun, Y., Okul Öncesi Dönemde Yaratıcılık ve Eğitimi, Anı Yayıncılık, 168 s, Ankara, 2004.
4. Basal, H.a Okul Öncesi Eğitiminde Uygulamalı Çevre Eğitimi. Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar 2, Morpa Kültür Yayınları, s.366-378, İstanbul, 2005.
5. Basal, H.b ,Okul Öncesi Eğitim. Morpa Kültür Yayınları, 96 s., İstanbul, 2005.
6. Erkan,S., Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Hizmet İçi Eğitim. "9. YAPA Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırma Semineri",17-19 Haziran Ankara1993.
7. Hart, R. A. Çocukların Katılımı: Maskotluktan Yurttaşlığa, UNICEF, Italy,1992
8. Karaküçük, A. Suna. Öğretmen Adaylarının Eğitim Ortamlarının Mekansal Koşullarına İlişkin Gözlemlerinin ve Önerilerinin İncelenmesi, Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumunda sunulmuş bildiri. Hacettepe Üniversitesi ve Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi. Bakü, Azerbaycan, 2007.
9. Oktay, A., Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem. Epilson Yayıncılık Hiz. San. Ltd. Sti, İstanbul, 1999
10. Ulcay, S. Okulöncesi Eğitimde Fen Bilgisi Eğitim Programları. 6. Ya-pa Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri İstanbul, Seminer Kitabı, Ya-pa Yayınları, İstanbul: 36-40. 1989.